

УДК 35.035.6:378.147

В. Р. Кім

**МЕТОДИЧНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ
МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
ПРАВООХОРОНЦІВ У ВНЗ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ**

Одним з найважливіших напрямів організації виховної роботи серед студентів ВНЗ системи МВС в умовах соціально-економічних та політичних перетворень, що відбуваються сьогодні в Україні, стає цілеспрямоване і планомірне формування у них морально-правової готовності до служби в органах внутрішніх справ, підтримання у країні порядку на найвищих правових демократичних основах.

Специфіка виховної роботи у ВНЗ зумовлюється особливостями сучасного стану світового й вітчизняного освітньо-виховного простору, визначається нормативними актами України про освіту, вищу освіту, відомчу освіту в системі МВС України, але, крім того, здійснюється з урахуванням соціально-психологічних та соціально-педагогічних характеристик сучасної молоді й студентства. Тож у динамічних умовах сьогодення необхідним стає пошук нових більш ефективних форм та методів виховного впливу на курсантів з метою формування в них високих рівнів морально-правової готовності.

Загальні питання організації професійної підготовки майбутніх фахівців правоохоронних органів обґрунтовуються в працях А. Батишева, В. Ільїної, І. Котеньова, І. Михайліченко, Ю. Назарова; різні аспекти виховної роботи з майбутніми працівниками правоохоронних органів розглядаються у працях О. Скакун, С. Сливки, М. Ковалю, О. Шмоткіна та інші. Проблеми формування психологічної готовності до професійної діяльності в правоохоронних органах досліджуються в працях Н. Андреева, А. Буданова, Є. Запорожцева, О. Корнева, М. Логочева, В. Новікова та ін. Особливості майбутньої правоохоронної діяльності та їх врахування в організації навчально-виховного процесу в вищих навчальних закладах МВС України вивчали О. Бандурка, А. Лігоцький, В. Синьов, О. Столяренко, Г. Яворська та ін.

Аналіз сучасних досліджень показує необхідність дослідження методичного аспекту, що забезпечуватиме поглиблену роботу з курсантами ВНЗ системи МВС України у напрямі формування в них морально-правової готовності до майбутньої професійної діяльності.

Метою даної публікації є характеристика методичної складової (форм, методів, засобів) процесу формування морально-правової готовності майбутніх правоохоронців у ВНЗ системи МВС України.

Обґрунтовуючи методичну складову досліджуваного виховного процесу, педагогічну форму будемо розуміти її як усталену завершену організацію педагогічного процесу в єдності всіх його компонентів,

враховуючи, що кожна з організаційних форм характеризується своєю структурою, принципами упорядкованості її елементів. Організаційні форми у ВНЗ системи МВС конкретизуємо як засоби здійснення взаємодії курсантів та викладачів, у межах яких реалізуються зміст та методи навчання та виховання, що визначають, як слід організувати роботу з професійної підготовки курсантів.

Теоретичний пошук та розвідки у галузі практики виховної роботи показують, що усталеними у навчально-виховному процесі ВНЗ системи МВС формами виховної роботи виступають: проведення тематичних диспутів та дискусій, зустрічей з працівниками та ветеранами органів внутрішніх справ, читання та огляд кращих зразків художньої літератури про міліцейську службу, складання соціально-психологічних портретів або професійних портфоліо курсантів для виявлення мотивації навчання, можливих схильностей до деструктивної поведінки, проведення адаптаційних занять, ігор на згуртування колективу, застосування карально-заохочувальних заходів з підтримання дисципліни та багато іншого. Ми вважаємо особливо доречним застосування зазначених форм роботи на початку виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС, коли вони ще не мають значного досвіду активної участі у виховних заходах. Підкреслимо, що особливу увагу на необхідно приділити організації неформального емоційно насиченого спілкування курсантів та викладачів у формі урочистих ритуалів (посвячення в курсанти, прийняття присяги тощо), організації урочистостей та вшанувань, присвячених державним та професійним святам.

Відзначимо, що у подальшому є доречним застосування форм, які мають більш практичний характер та передбачають виявлення у ході їх реалізації більшої активності та суб'єктності курсантів. Пропонуємо у процесі формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС використовувати форми громадської роботи, зокрема участь в художніх оглядах, конкурсах, лекторіях, відвідування виставок, музеїв, концертів; виховну діяльність з курсантами, через організацію диспутів, вечорів відповідей і питань, наукових конференцій з актуальних проблем діяльності органів внутрішніх справ. Пропонуємо також використовувати форми індивідуальної виховної роботи (консультації, бесіди, індивідуальні творчі завдання, виконання доручень тощо), спрямованої на розвиток ціннісної орієнтації, мотиваційної спрямованості курсантів, на вироблення, підтримку і розвиток в них професійно важливих якостей і рис.

Подальша поглиблена розробка методичної складової процесу формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС, пов'язана з обґрунтуванням можливості використання виховного потенціалу такої форми організації виховної роботи, як тренінги, що розуміється дослідниками як сукупність психологічних та навчаючих методів, спрямованих на швидкий і якісний розвиток у людини будь-

яких особистісних і професійних характеристик [2, с. 51]. На нашу думку тренінги відіграють важливу роль у формуванні професійних якостей особистості, що забезпечують формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС. Враховуючи думку В. Бесчасного, що тренінги, які давно широко застосовуються для підготовки поліцейських у розвинених країнах світу, активно упроваджуються сьогодні у систему навчальних закладів МВС України [2, с. 51], наголосимо на актуальності упровадження у процесі формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС тренінгових занять.

Специфіка тренінгових занять, що пропонуються нами для формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС полягає у виключній спрямованості усіх вправ, ігор, інтерактивів та інших елементів, що складають структуру тренінгу на максимальну активізацію усіх його учасників, наближення тренінгових умов до обставин та ситуацій практичної діяльності правоохоронців, створення ситуацій спілкування, взаємодії та взаємовиручки курсантів у колективі, надання заняттям моральної та професійно-правової спрямованості у їх єдності. Вважаємо, що використання зазначеної форми у виховній роботі з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС забезпечуватиме у активній, практичній діяльності не лише розвиток особистісних якостей майбутніх працівників системи МВС на особистісно-розвивальному етапі, а й відпрацювання курсантами знань та вмінь, засвоєння соціальних і професійних ролей майбутньої службової діяльності.

На особливе відзначення при теоретичному обґрунтуванні форм формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС заслуговує підтверджений у теорії та практиці факт, що необхідним для формування такої готовності є залучення курсантів до різних форм студентського самоуправління – ради зборів, ради молодших командирів, засідань та ініціатив органів курсантського самоврядування.

Велике значення у виховній роботі з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС мають також активні ігрові заняття. Це, зокрема, ділові ігри, які виступають імітаційними методами рольового виховання, активізують процес засвоєння професійних знань, навичок і вмінь на професіоналізуючому етапі підготовки випускників до самостійної професійної діяльності. За характеристикою М. Ануфрієва, О. Бандурки, О. Ярмиша максимальна наближеність до реальної і практичної діяльності керівників і спеціалістів досягається шляхом використання моделей реальних соціально-юридичних систем; при чому, учасники гри виступають у різноманітних ролях і приймають професійні рішення, що узгоджуються з інтересами цих ролей [1].

При розробці форм формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС підкреслимо, що у рольових іграх, де моделюються та вирішуються ситуації, пов'язані з виконанням

професійних ролей працівників закладів, що входять до структури конкретних соціально-правових систем, курсантами може набуватися та відпрацьовуватися вміння впливати на думку людей, комунікативні здібності, емпатійність, засвоюватися уявлення про функціональні обов'язки працівників закладів системи МВС, цінності, норми, правила професійної взаємодії, розробляються оптимальні стратегії поведінки. В процесі рольової взаємодії у курсантів (слухачів) розвивається вміння входити в непритаманні їм ролі, визначати характер всієї діяльності, права й обов'язки, пов'язані з певною роллю.

Для навчання курсантів вирішенню складних соціально-виробничих задач, з якими наприклад, стикаються курсанти у процесі волонтерської діяльності, пропонуємо використовувати такі форми організації виховної роботи, як організаційно-діяльні ігри (на заході така форма отримала назву кейс-метод), що поєднують проблемні рольові ігри, проблемно-орієнтовані ділові ігри, апробаційно-пошукові ігри, інноваційні ігри. Такі ігри застосовують, коли потрібно об'єднати зусилля спеціалістів різних напрямів. При проведенні таких ігор, що є складними комплексними формами професійної підготовки, доцільно використовувати прийоми «мозкового штурму», «мозкової атаки», ігрові елементи («Банк цікавих ідей»), диспути, дискусії та ін.

При вирішенні завдань формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС пропонуємо як форму організації волонтерської діяльності слухачів може використовувати роботу консультативного пункту для громадян. Вважаємо дану форму особливо доречною оскільки сутність такої роботи полягає у проведенні групових та індивідуальних консультативних бесід з громадянами, у ході яких у майбутнього правоохоронці формується розуміння необхідності поваги прав та свобод громадян, недопустимість їх порушення, волонтером підсвідомо набуваються власні переконання, погляди, що збігаються з інтересами суспільства. Громадянам роз'яснюються користь від законотворчої поведінки, положення окремих нормативних актів, принципи законного самозахисту, характер відповідальності, що настає за правопорушення.

Зауважимо, що дієвими для формування морально-правової готовності є й різні форми агітаційно-пропагандистської діяльності курсантів ВНЗ системи МВС: акції з популяризації правових знань серед громадськості, лекції, бесіди з населенням, у тому числі із залученням засобів масової інформації, тематичні концерти, вистави, флеш-моби, що створюють позитивний образ працівників міліції тощо. Така діяльність волонтерів полягає у розповсюдженні правових знань, що сприяють формуванню у громадян правомірної поведінки.

Різноманітні форми виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС реалізуються за допомогою різних методів та засобів, тому, ми приділили увагу й їх розробці.

Для нас велике значення має те, що виховна робота з формування морально-правової готовності курсантів у ВНЗ системи МВС не є відокремленою ділянкою впливу на особистість, вона діалектично пов'язана з усією системою виховання особистості. Тому у межах нашої роботи доречно використовувати традиційні загальнопедагогічні методи виховання, що визначаються як способи впливу вихователя на свідомість, волю і поведінку вихованця з метою формування у нього бажаних якостей, сприяння розвитку особистості. Серед таких методів відзначимо: переконання – цілеспрямований вплив на свідомість, волю і почуття курсантів з метою формування в них стійких переконань, що реалізується через низку прийомів (пояснення, розкриття наслідків дій, бесіда, диспут, звернення до почуттів совісті й честі та ін.); приклад – вплив взірця для наслідування з метою оптимізації процесу соціального успадкування; вимога – педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою викликати, стимулювати або загальмувати окремі види його діяльності. Підкреслимо, що при проведенні виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів вищих навчальних закладах системи МВС значну увагу ми вважаємо за необхідне приділити розробці системи правил, спрямованих на забезпечення позитивного впливу методів переконання та прикладу з боку педагогів, а також запровадженню дієвих вимог, що забезпечують налагодження педагогічно доцільного темпу і ритму життєдіяльності курсантів, засвоєння ними основ дисципліни, інтегрування професійних цінностей та норм.

Ми вважаємо, що доцільним методом виховної роботи, використання якого є необхідним у процесі формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС, виступають вправи, що передбачають планомірне, організоване, повторне виконання певних дій з метою оволодіння ними, підвищення їх ефективності та формування умінь і навичок.

Крім того, на нашу думку, окреме місце у процесі формування у курсантів ВНЗ системи МВС умінь та навичок, оволодіння досвідом морально-правової поведінки займає метод привчання, що передбачає організацію планомірного і регулярного виконання певних дій з елементами примусу, обов'язковості з метою формування конкретних звичок у поведінці. Окрему групу становлять методи, які спрямовані на організацію діяльності та формування поведінки курсантів – схвалення (виражає позитивну оцінку її поведінки вихованця для закріплення позитивних якостей) та осудження (передбачає вплив педагога на особистість з метою гальмування її негативних дій і вчинків). Цей метод є дієвим при реалізації виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС, оскільки курсанти очікують зовнішньої оцінки власної позааудиторної діяльності (наукової, громадської, суспільно корисної), похвали та відзнаки. До того ж важливо, щоб заохочення носили відкритий, гласний характер.

Вважаємо також доцільним використати у процесі формування морально-правової готовності курсантів потенціал таких, традиційних у ВНЗ системи МВС є методів виховного впливу, як самовиховання – сукупність способів впливу курсанта на самого себе, що забезпечують позитивний виховний вплив на характеристики особистості.

Серед специфічних методів виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС можемо відзначити так звані імітаційні методи: ігрове імітаційне моделювання, метод розв'язання завдань та ситуацій, рефлексивні методи щодо зняття стресів і формування інноваційного мислення; пошуково-апробаційні методи для вироблення конкретної програми діяльності колективом тощо [1, с. 302].

Відзначимо, що у процесі виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС не може бути однакових педагогічних ситуацій і стандартних підходів до використання тих чи тих методів. Багато тут залежить від знань, таланту, досвіду і творчості вихователя, від володіння ним навичками використання та сполучення тих чи інших засобів. Чільне місце у системі виховання студентської молоді у ВНЗ займають засоби матеріальної і духовної культури (художня і наукова література, засоби масової інформації, предмети образотворчого мистецтва, кіно, театр, культура оформлення навчальних приміщень закладу, території, гуртожитків, культура спілкування педагогів з курсантами і колегами).

При розробці засобів виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС необхідно враховувати популяризацію комп'ютерних засобів спілкування і навчання, використання яких дозволяє забезпечити інтерактивне спілкування курсанта з навчальним матеріалом, масове та миттєве розповсюдження інформації, комп'ютерне моделювання різних ситуацій правоохоронної діяльності тощо.

У цілому, у ході обґрунтування форм та методів виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС нами було зроблено такі узагальнення:

- реалізація виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС відбувається у різних формах виховної діяльності, серед яких є як традиційні, усталені у вихованні курсантів ВНЗ системи МВС (проведення тематичних диспутів та дискусій, зустрічей з працівниками та ветеранами органів внутрішніх справ, читання та огляд кращих зразків художньої літератури про міліцейську службу, складання соціально-психологічних портретів або професійних портфоліо курсантів, проведення адаптаційних занять, ігор на згуртування колективу, урочисті ритуали, свята тощо), так й інноваційні (форми громадської роботи, волонтерські ініціативи, форми індивідуальної виховної роботи, тренінги, форми студентського

самоуправління, агітаційно-пропагандистські заходи) актуалізовані останнього часу форми організації виховання;

- різноманітні форми виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС реалізуються за допомогою різних методів та засобів. Серед таких методів загальнопедагогічні (переконання, приклад, вимога, вправи, привчання, схвалення та осудження тощо) та специфічні методи виховної роботи з формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС (імітаційні методи: ігрове імітаційне моделювання, метод розв'язання завдань та ситуацій, рефлексивні методи щодо зняття стресів і формування інноваційного мислення; пошуково-апробаційні методи для вироблення конкретної програми діяльності колективом тощо). Основними засобами виступають засоби матеріальної і духовної культури (художня і наукова література, засоби масової інформації, предмети образотворчого мистецтва, кіно, театр, культура оформлення навчальних приміщень закладу, території, гуртожитків, культура спілкування педагогів зі курсантами і колегами), а також комп'ютерні засоби спілкування і навчання.

Вважаємо, що реалізація розроблених форм та методів формування морально-правової готовності курсантів ВНЗ системи МВС є перспективним напрямом подальших розвідок у напрямі вдосконалення виховного процесу.

Список використаної літератури

1. Ануфрієв М. І. Вищий заклад освіти МВС України: Науково-практичний посібник / М. І. Ануфрієв, О. М. Бандурка, О. Н. Яриш. – Харків : Ун-т внутр. справ, 1999. – 369 с. **2. Бесчасний В. М.** Використання тренінгових технологій у вихованні та розвитку особистісних і професійних якостей майбутніх правоохоронців / В.М. Бесчасний // Організація виховного процесу у вищих навчальних закладах МВС України : матеріали всеукраїнського семінару-наради («круглого столу») керівників вищих навчальних закладів МВС України «Зміст і форми організації виховного процесу у вищих навчальних закладах МВС України». – Луганськ : РВВ ДЛУВС, 2007. – 104 с.

Кім В. Р. Методична складова процесу формування морально-правової готовності майбутніх правоохоронців у ВНЗ системи МВС України

У статті розкрито виховний потенціал різних форм та методів виховної діяльності, як традиційних, усталених у вихованні курсантів ВНЗ системи МВС (проведення тематичних диспутів та дискусій, зустрічей з працівниками та ветеранами органів внутрішніх справ, читання та огляд кращих зразків художньої літератури про міліцейську службу, проведення адаптаційних занять, ігор на згуртування колективу), так й інноваційних, актуалізованих останнього часу (громадська робота,

волонтерські ініціативи, тренінги, форми студентського самоуправління, агітаційно-пропагандистські заходи) форм та методів організації виховання.

Ключові слова: курсанти ВНЗ системи МВС, формування морально-правової готовності, форми та методи виховання, рольові ігри, тренінги.

Ким В. Р. Методическая составляющая процесса формирования морально-правовой готовности будущих правоохранителей в вузах системы МВД Украины

В статье раскрыто воспитательный потенциал различных методов и форм воспитательной деятельности, как традиционных, устоявшихся в воспитании курсантов вузов системы МВД (проведение тематических диспутов и дискуссий, встреч с работниками и ветеранами органов внутренних дел, чтения и обзор лучших образцов художественной литературы о милицейской службе, проведение адаптационных занятий, игр на сплочение коллектива), так и инновационных, актуализированных в последнее время (общественная работа, волонтерские инициативы, тренинги, формы студенческого самоуправления, агитационно-пропагандистские мероприятия) методов и форм организации воспитания.

Ключевые слова: курсанты вузов системы МВД, формирование морально-правовой готовности, формы и методы воспитания, ролевые игры, тренинги.

Kim V. R. Methodical Component of Forming Moral and Legal Competence Process of the Prospective Law Enforcement Officers in MIA Educational Institutions of Ukraine

The educational potential of both traditional and innovative methods and forms of various activities in the education of university students of Ministry of Internal Affairs is revealed in the article. Among the traditional methods that are described there are thematic debates and discussions, meetings with workers and veterans of law enforcement bodies, reading and review of the best fiction samples about the police service, carrying adaptation activities and team-building games. The innovative methods updated recently are represented in the paper. They are social work, volunteer initiatives, trainings, forms of students' self-government and communications work.

Key words: cadets of institutions of Ministry of Internal Affairs, formation of moral and legal competence, forms and methods of education, role games, trainings.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2014 р.
Прийнято до друку 28.03.2014 р.
Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.